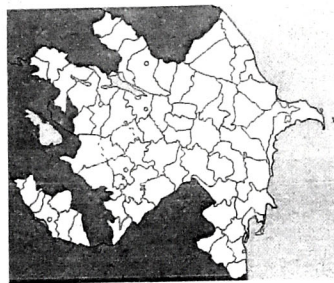

QARADAĞ-CƏYİRÇAY FİLİZ SAHƏSİNİN GEOLOJİ QURULUŞU

Gədəbəy rayonunun mühüm oroqrafik elementlərindən biri onun Şahdağ silsiləsindən ayrılaraq şimal-şərqə doğru uzanan hissəsidir. Haqqında danışılan hissə şərq hissədən Şəmkirçay çayının sol qolları, qərb hissədən Zəyəmçay çayının sağ qolları və şimal hissədən isə Cəyirçay çayı və onun qolları ilə sərhədlənir. Adı çəkilən çayların qolları dağ sistemini kənarlardan bir qədər intensiv parçalamışdır, lakin mərkəzi hissə az mailliyə malik yayla formasında intişar tapmışdır. Maillik Gədəbəy şəhər mərkəzindən etibarən, şimal cənabda Yasamal adlandırılan əraziyə qədər uzanır. Relyef Yasamal düzənliyini keçəndən sonra

birdən-birə alçalır və Kür ovalığına keçir. Dağ sisteminin mərkəzi hissəsi az meyilli olmağına baxmayaraq çay dərələrinin yamacları çox sərt relyefə malikdir. Meyillik 250-300, bəzən 350-400 təşkil edir. Mərkəzi hissə nisbətən hamardır. Amma hamar hissənin ümumi görünüşündə, ayrı-ayrı dağ yüksəklikləri nəzərə çarpır. Bu dağlardan biri olan Tolstoy dağı, Misdag-1787.50 metr, Qaradağ-1763.0 metr, Qızılcaadağ-2250.0 metr, Kosoqorbuqor (Əyri dağ) - 1752.10 metr, Masxit- 1998 metr və digər dağ yüksəkliklərini misal göstərmək olar (Şəkil 1).

Şəkil 1. Azərbaycan Respublikası ərazisində Gədəbəy filiz rayonunun mövqeyi

Şəmkir qalxımına Gədəbəy filiz rayonu daxildir. Bu rayonun əmələ gəldiyi ilk vaxtlardan bu günlərimizə qədər müxtəlif cür geoloji proseslərin ən sürətli şəkildə cərəyan etdiyi filiz rayonlarından biri hesab edilir. Ərazidə bir-birini durmadan əvəz etmiş tektonik, maqmatik və posmaqmatik proseslər intensiv şəkildə təzahür edir. Bu da müxtəlif növ endogen mənşəli filizləşmənin əmələ gəlməsi üçün geoloji, struktur və eləcə də metallogenik şəraitin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Tədqiq olunan ərazidə, geosinklinal prosesin ilkin mərhələlərində formalaşmış müxtəlif növlü kolçedan filizləşməsinə, geosinklinal prosesin son mərhələlə-

rinə doğru isə mis-porfir tərkibli filizləşmə növləri müşahidə edilir. Burada fərqli növlərdə rast gəlinən filiz faydalı qazıntı yataqlarının müəyyən edilməsi üçün hər cür geoloji, sturktur və metallogenik şərait vardır. Bu da keçmiş zamandan indiyə qədər mütəxəssislərin diqqətini cəlb etmişdir.

Gədəbəy rayonu ərazisində əmələ gəlmiş filiz kütlələrində, əsasən Üst Yuranın subvulkanik və intruziv fəsiyaları mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu fəsiyaların tərkibində diorit, diorit-porfir və eləcə də kvarts-diorit-porfir və subfəsiyalarının tərkibində isə derivatlar və hidrotermal məhlullar filiz rayonunda mis-porfir mineralaşmalarının ən əsas mənbəyi hesab olunur.

Qaradağ, Xarxar və Cəyirçay yataq və təzahürləri bilavasitə olaraq porfir tipə məxsus intruzivlərin, yəni plagiokranitlərin hesabına formalaşmış törəmə kvarsitlərin tərkibində yaranmışdır.

Filiz rayonunun Kiçik Qafqazın ümumi strukturunda geoloji-tektonik mövqeyi onun, bir tərəfdən Şəmkir horst-qalxımına, digər tərəfdən isə Daşkəsən qrahen sinklinorisinə bağlılığı ilə müəyyən edilir. Regional geofiziki məlumatlara (Y.İ. Nikolski və s., 1975) əsasən Şəmkir horst-qalxımında qövsvəri formaya malik olmaqla alt və üstbayos qatının dabanı boyu izlənən vulkan-tektonik qalxımının hüdudlarına uyğun gəlir. Antiklinorinin qalxmış özüllü assimetrik quruluşu malikdir: onun cənub yamacı şimal yamacı ilə müqayisədə daha sırtıdır. Şəmkir qalxmı erkən yurda, az qalınlıqlı terrigen çöküntülərin formalaşdığı zamanda baş vermişdir. Amma kiçik zaman kəsiyində, bayosun alt yarımərtəbəsində etibarən andezit-bazalt subformasiyasının intensiv vulkanizmi baş vermişdir. Bu proses sonradan yerini bayosun üst yarımərtəbəsində xüsusi inversiya nəticəsi olaraq riolit subformasiyası vulkanizminə vermişdir. Maqmatik tsikl isə öz növbəsində bata qədər plagiokranit süxurlarının nüfuzu ilə başa çatmışdır. Qeyd olunan proseslər nəticəsində Şəmkir horst-qalxmının əsas nüvəsi yaranmışdır ki, bat transqresiyası onu örtə də bu uzun çəkməyib.

Şəmkir qalxımının Daşkəsən çökəkliyi, Qazax çökəkliyi həmçinin Öngəqaz çö-

kəkliləri müxtəlif intensivlikli və davamiyyətli əylmələrə məruz qalmışlar. Plagiokranit intruziv süxurlarının soxulması hər tərəfdə baş vermişdir. Müsbət strukturlar bayosun alt yarımərtəbəsində effuziv - piroklastik məhsullardan və onları kəsib keçən intruziv massivlərdən və həmçinin çoxsaylı daykalardan ibarətdir. Arıqdam-Şəkarbəyli antiklinalının mərkəzi ox hissəsi Gədəbəy qranitoid intruziv massivi, Maarif-Bittibulq antiklinalının mərkəzi hissəsi Atabəy - Slavyan plagiokranit intruziv süxurları və diorit porfirinlərin və həmçinin kvarslı diorit porfirinlərin kiçik intruziv süxurları, Barum - Pəri zamanlı antiklinalının cənub qanadı və mərkəzi ox zolağı isə Atabəy-Slavvanka və Cəyir intruziv süxurlarıyla kəsilmişdir.

Burada qırılma strukturları çox böyük əhəmiyyətə malikdirlər. Qırılma strukturlarının 3 qrupu ayrılır: 1. Şimal-qərb istiqamətli; 2. Submeridional istiqamətli; 3. Subenlik istiqamətli. 1. Şimal-qərb (300°- 320°) istiqamətli qırılmalar əksər hallarda diabaz və diabaz - porfirit daykalı ilə zənginləşmişdir. 2. Submeridional (350°- 100°) istiqamətli qırılmalar bir-birinə paralel, bir qədər də qövsvəri formaya malik qırılma pozulmaları ilə mürəkkəbləşmişlər. Qeyd olunan qırılma pozulmaları Gədəbəy, Atabəy-Slavyan və digər intruziv əmələgəlmələrin, endogen, o cümlədən də mis porfir tipli filiz yataqlarının, təzahürlərinin yerləşməsinə müşayiət edirlər. Qeyd olunan qırılmalar hər bir uzanmaşın boyunca hidrotermal dəyişmə və sulfid tərkibli mineralaşma izləri saxlayırlar. Subenlik istiqamətli (80°- 90°) qırılmalar da geniş yayılmaya malikdir. Və onların bir çoxu gizli xarakter daşıyır. Və səbəbdən qırılmalar ya geoloji xəritələrdə heç göstərilməyib, ya da müxtəlif fraqmentlərlə təmsili əks olunub. Subenlik istiqamətli qırılma pozulmalarının şimal-qərb və submeridional istiqamətli olanlarla qarşılıqlı münasibətinin analizi onu göstərir ki, subenlik istiqamətli endogen mənşəli yataqların yerləşməsində müəyyən əhəmiyyətə malikdirlər. Yəni, bir çox yataq subenlik istiqamətli gizli qırılmaların digər (şimal-qərb istiqamətli və submeridional istiqamətli) qırılmalarla kəsişmə mərkəzlərində yerləşirlər. Analoz struktur mühitdə Gədəbəy mis-kolçedanı, Qaradağ, Xar-

xar, Böyük Qalaça, Cəyirçay, Maarif, Sinyar mis-porfir filiz yataqları həmçinin digər yataq və təzahürlər inkişaf tapmışdır. Qaradağ filiz sahəsi rayonunda plagiokranit massivi, təmasında andezit-bazalt, andezit, riolit, riadasit və onların tufları ilə təmsil olunmuş alt və üst bayos vulkanogen qatları olan horizontal qəder eroziyaya uğramışdır. Massiv Zəyəm və Cəyir çayları arasında yerləşərək Şəmkir horst-qalxımının ox hissəsində onun ən yüksək qalxmış hissəsini tutur. Onun formasi stokvaridir, sahəsi 80 kv.km-ə yaxındır. Intruzivin porfiribənzər və qranofir strukturlara malik olması, R.N. Abdullayevə (1963) onun kiçik dərindəlikdə əmələ gəlməsi haqqında nəticəyə gəlməyə imkan verir. Intruziv kifayət qədər sadə petroqrafik tərkibə malikdir. O əsasən plagiokranitlər, qismən də plagiokranit-porfirlər və aplitabənzər qranitlərlə təmsil olunub.

Ştok və daykalar özləri də hidrotermal dəyişmələrə məruz qalaraq sulfidləşmişlər. Qeyd edilməlidir ki, dəyişilmənin intensivliyi daykaların qalınlığı ilə tərs mütənəsiblik təşkil edir.

NƏTİCƏ

Filiz rayonu sayılan Gədəbəy rayonu, geoloji-struktur quruluşuna, geofiziki və geokimyəvi anomaliyaların intensivliyinə görə mis-porfir, mis-kolçedan, mis-qızıl filizləri ilə zəngindir. Filiz əmələgətirən əsas elementlərdən biri misdir, ikinci filizəmələgətirən elementlərdən biri də molibdenidir.

Qaradağ filiz sahəsinin filizliliyini müasir metodlarla qiymətləndirməklə, məqsədimiz gələcəkdə sənaye əhəmiyyətinə malik olan yeni yataqların kəşf edilməsi üçün tövsiyə və təklifləri irəli sürməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Мусаев Ш.Д., Ширинов Ю.П. Qaradağ mis-porfir yataqlarının sənaye dəyərliliyi barədə texnikiqiymətli hesablamalar. 2005.
2. Nəgıyev V.N. "Kiçik Qafqazın səpinti qızıl yataqlarının yerləşmə qanunauyğunluqları" Bakı, "Elm". 2007
3. Нагиев В.Н "История формирования колчеданных месторождений Азербай-

байджана" Bakı, "Elm", 2012

4. Алиев Г.И., Алиев Х.Р. Отчет о поисково-ревиссионных работах в междуречье Джагирчай и Дзегамчай за 1968-69 гг. Фонды Упр. Геологии, Баку, 1970. 383 л., в т.ч. 1 черт., 26 гр.пр.1 кн., 1 папка. инв.№6934
5. Мехтиев Г.Г., Агакишиев А.М., Исаев А.А. Отчет о результатах поисково-оценочных работ на Карадагском месторождении медно-порфировых руд за 1981-83гг. инв.№009288. Фонды Госкомгеологии, Баку, 1984. 414 л. в т.ч. 5 черт., 55 гр.пр., 3 кн.2 п.
6. Микайлов С.М., Исаев А.А., Эфендиев А.А., Мустафаев А.Д. – Отчет о результатах предварительной разведки центральной части Карадагского месторождения медно-порфировых руд за 1983-92гг. с подсчетом запасов по состоянию на 01.01.1992г. Фонды Госкомгеологии, инв. №10770, Государственный регистрационный №2-83-40/1, Баку, 1992. 975 л. в т.ч. 1 ф., 5 р., 1 ч., 162 л.гр.пр., 7 ин., 3 п.
7. Мусаев Ш.Д., Ширинов Ю.Р. Объяснительная записка к подсчету запасов золота в рудах и техногенных отвалах Кедабекского месторождения. Фонды Упр. Геологии, инв.№10734, Баку, 1991. 25 л. 6/14 гр.пр., 1 кн. 1 п.

XÜLASƏ

Uzun illər ərzində Gədəbəy rayonunda aparılmış geoloji tədqiqatlar nəticəsində bir çox filiz və qeyri-filiz yataq və təzahürləri aşkar edilmişdir. Filiz rayonu hesab edilən Gədəbəy ərazisi, geoloji və struktur quruluşuna, geofiziki və geokimyəvi anomaliyalara intensivliyi baxımından mis-porfir, mis-kolçedan və mis-qızıl filizləri ilə zəngindir. Ona görə də rayon respublikada ən perspektivli rayonlardan biri hesab olunur.

Tədqiq olunan ərazidə, geosinklinal prosesin ilkin mərhələlərində formalaşmış müxtəlif növü kolçedan filizləşməsinə, geosinklinal prosesin son mərhələlərinə doğru isə mis-porfir tərkibli filizləşmə növləri müşahidə edilir. Burada fərqli növlərdə rast gə-

linən filiz faydalı qazıntı yataqlarının müəyyən edilməsi üçün hər cür geoloji, struktur və metallogenik şərait vardır. Bu da keçmiş zamandan indiyə qədər mütəxəssislərin diqqətini cəlb etmişdir.

Açar sözlər: qeyri-filiz, geosinklinal, mis-porfir, geoloji struktur, filiz, geofiziki məlumatlar.

Теймурзаде Л.Т., Гулиев Дж.Х.

Азербайджанский Государственный
Университет Нефти и
Промышленности

Геологическое строение гарадаг-
джайрчайского рудного поля

АННОТАЦИЯ

В результате многолетних геологических исследований, проводимых в Кедабекском районе, открыто много рудных и нерудных месторождений и проявлений. Территория Гедабека, рассматриваемая как рудный район, богата медно-порфировыми, медно-колчедановыми и медно-золотыми рудами по геологическому и структурному строению, интенсивности геофизических и геохимических аномалий. Поэтому район считается одним из самых перспективных районов республики.

На изучаемой территории различные типы колчеданового оруденения сформировались в начальные этапы геосинклинального процесса, а ближе к завершающим этапам геосинклинального процесса наблюдаются типы медно-порфирового оруденения. Здесь имеются всевозможные геологические, структурные и металлогенические условия для выявления месторождений полезных ископаемых разных типов. Это привлекает внимание специалистов от прошлого до настоящего времени.

Ключевые слова: нерудные, геосинклинальные, медно-порфировые, геологическое строение, руда, геофизические данные.

L.T.Teymurzade, J.Kh.Guliyev

Azerbaijan State University
of Oil and Industry

GEOLOGICAL STRUCTURE OF
GARADAG-DZHAYIRCHAY ORE
FIELD

ABSTRACT

As a result of many years of geological research conducted in the Gadabay region, many ore and non-ore deposits and occurrences have been discovered. The territory of Gedabek, considered as an ore region, is rich in porphyry copper, copper pyrite and copper-gold ores in terms of geological and structural structure, intensity of geophysical

and geochemical anomalies. Therefore, the region is considered one of the most promising regions of the republic.

In the study area, various types of pyrite mineralization formed during the initial stages of the geocyclinal process, and closer to the final stages of the geocyclinal process, types of porphyry copper mineralization are observed. There are all kinds of geological, structural and metallogenetic conditions for the discovery of mineral deposits of various types. It attracts the attention of specialists from the past to the present.

Key words: nonmetallic, geocyclinal, porphyry copper, geological structure, ore, geophysical data.

Məqaləyə ADNSU-nun professoru,
i.e.d., Kərimov M.Y. rəy vermişdir.